

Elżbieta Socha

Prawa ucznia w szkole

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (34-35), 77-86

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Prawa ucznia w szkole

W Polsce nie ma jednego dokumentu, który jasno i wyraźnie określałby prawa uczniów. Takich dokumentów jest kilka. W polskim prawie najważniejszymi dokumentami określającymi prawa ucznia są: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ, Konwencja o Prawach Dziecka, Pakty Praw ONZ, Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Jednak najważniejszym dokumentem, który wyraźnie określa prawa, jak i obowiązki ucznia jest Statut Szkoły. Jest to dokument, który określa zasady funkcjonowania danej placówki oświatowej oraz sposoby współpracy uczniów, nauczycieli i rodziców. Zawiera sprecyzowane prawa i obowiązki uczniów polskich szkół. Zobowiązuje ich do rzetelnej nauki, tworzenia przyjaznej atmosfery w szkole, okazywania szacunku dorosłym i kolegom. Zachęca do stawiania sobie najwyższych wymagań na miarę własnych możliwości i skłania do realizowania ambitnych celów w każdej dziedzinie życia. Regulamin określa zasady współżycia uczniów i nauczycieli, których powinno łączyć zrozumienie, życzliwość i szacunek. Tworzy warunki dla samorządności, partnerstwa i ponoszenia przez uczniów współodpowiedzialności za funkcjonowanie szkoły, a tym samym przygotowuje ich do dorosłego życia obywatela Rzeczypospolitej Polskiej. Obowiązkiem szkoły jest zapewnienie niezbędnych warunków umożliwiających pełną realizację postanowień Regulaminu.

Dorośli nie mają wątpliwości co do swoich praw, pojawia się problem, jeśli trzeba ich przekonać, iż prawa przysługują także uczniom. Niekiedy nauczyciele zapominają, że uczeń jest człowiekiem i przysługują mu określone prawa zawarte w Ramowym Statucie Szkoły Publicznej.¹ Warto podkreślić, że wyraźnie prawa ucznia w polskiej szkole określają w sposób bezpośredni dokumenty: Ustawa o Systemie Oświaty z 1991 r.² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół³, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych.⁴ Prawa te wynikają z obowiązujących dokumentów międzynarodowych

¹ T. Bach-Olasik, *Prawa dziecka – prawa ucznia*, „Nowa Szkoła” 1994, nr 3, s. 157.

² Dziennik Ustaw 1996, Nr 67, poz.329; Tekst jednolity: Dz. U. 2004, Nr 256, poz. 2572.

³ Dziennik Ustaw 2001, Nr 61, poz. 624.

⁴ Dziennik Ustaw 2004, Nr 199, poz. 2046.

dotyczących praw i wolności człowieka, tj. Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Konwencji o Prawach Dziecka. Sprecyzowane i konkretne zapisy dotyczące praw uczniów w szkole winny być, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r.⁵ w sprawie ramowego statutu publicznej szkoły sześcioletniej i publicznego gimnazjum, zapisane w statucie szkoły.⁶

Jak wyżej wspomniano, szczegółowy katalog praw i obowiązków ucznia określa Statut Szkoły, w którym zapisane są prawa i obowiązki ucznia. Według tego dokumentu uczeń ma prawo do:

- przejawiania własnej aktywności w zdobywaniu wiedzy i umiejętności przy wykorzystaniu wszystkich możliwości szkoły; wyrażania opinii i wątpliwości dotyczących treści nauczania oraz uzyskiwania na nie wyjaśnień i odpowiedzi;
- właściwego zorganizowania procesu kształcenia;
- przedstawiania wychowawcy klasy, dyrektorowi szkoły i innym nauczycielom swoich problemów oraz uzyskania od nich pomocy, odpowiedzi, wyjaśnień;
- opieki wychowawczej i warunków zapewniających bezpieczeństwo, ochronę przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej,
- poszanowania godności własnej w sprawach osobistych, rodzinnych i koleżeńskich;
- jawnego wyrażania opinii dotyczących życia szkoły; nie może to jednak uwłaczać niczyjej godności osobistej;
- wyrażenia swojej opinii i osądu;
- inicjatywy społecznej i obywatelskiej; może należeć do wybranej przez siebie organizacji ideowo-wychowawczej lub społecznej; w przypadku organizacji działających poza szkołą za wiedzą i zgodą dyrektora szkoły;
- uczestniczenia w zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych; udokumentowana pozaszkolna działalność społeczna jest oceniana na równi z działalnością społeczną w szkole;
- reprezentowania szkoły w konkursach, przeglądach, zawodach i innych imprezach, zgodnie ze swoimi możliwościami i umiejętnościami;
- rozwijania zainteresowań;
- odpoczynku w przerwach międzylekcyjnych; na okres przerw świątecznych i ferii nie zadaje się prac domowych;
- korzystania z pomocy stypendialnej, medycznej, psychologicznej, pedagogicznej i socjalnej – na zasadach określonych odrębnymi przepisami;
- sprawiedliwej, obiektywnej, jawnej i uzasadnionej oceny; oceny z poszczególnych przedmiotów otrzymuje wyłącznie za wiadomości oraz

⁵ Dziennik Ustaw 1999, Nr 14, poz. 131.

⁶ J. Gęsicki, *Prawa dziecka w szkole*. [W:] Czyż E., (red.) *Dziecko i jego prawa*. Komitet Ochrony Praw Dziecka, Warszawa 1992, s. 69–79.

umiejętności; zachowanie się w szkole i poza nią ocenia się odrębnie; na prośbę ucznia lub rodzica nauczyciel powinien uzasadnić otrzymaną przez ucznia ocenę;

- powiadomienia z wyprzedzeniem o terminie i zakresie pisemnych sprawdzianów wiadomości; w ciągu dnia może się odbyć tylko jeden sprawdzian, w ciągu tygodnia nie więcej niż trzy;
- wiedzy o przysługujących prawach oraz środkach, jakie przysługują uczniom w przypadku naruszania ich praw;
- życzliwego, podmiotowego traktowania;
- wywoływania imieniem i nazwiskiem, a nie "numerem" z dziennika,
- swobody wyrażania myśli, poglądów, sumienia i wyznania (poglądy i opinie kontrowersyjne lub niezgodne z poglądami nauczyciela nie mogą mieć wpływu na okresowe oceny merytoryczne);
- swobodnego dostępu na zajęcia lekcyjne (nie powinno się ograniczać tego prawa poprzez wypraszenie ucznia z klasy lub niewypuszczenie go z sali lekcyjnej, z błahych powodów);
- korzystania z biblioteki szkolnej, stołówki i obiektów sportowych;
- dodatkowej pomocy nauczyciela w przypadku trudności w nauce;
- nauczania indywidualnego i egzaminów eksternistycznych;
- odpowiedniej temperatury w salach lekcyjnych. W przypadku braku możliwości zapewnienia minimalnej temperatury w salach lekcyjnych (+15°C) dyrektor szkoły zawiesza czasowo zajęcia szkolne;
- wyboru samorządu klasowego oraz Rady Uczniowskiej;
- wpływania na życie szkoły przez działalność samorządów;
- uczeń klasy pierwszej, na początku pierwszego semestru, ma prawo do tzw. okresu ochronnego, trwającego pierwsze dwa tygodnie semestru, w których nauczyciel nie ma prawa wystawić uczniowi oceny niedostatecznej⁷.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka wyodrębniła dziewięć najistotniejszych i najbardziej znaczących praw dla każdego ucznia. Składają się na nie:

- prawo do edukacji;
- prawo do wyrażania swojej opinii;
- prawo do swobodnej wypowiedzi i informacji;
- prawo do nienaruszania godności ucznia przez przyjęte w szkole reguły dyscypliny;
- prawo do jawnej i umotywowanej oceny postępów w nauce i zachowaniu;
- prawo do życzliwego, podmiotowego traktowania w procesie dydaktyczno-wychowawczym;
- prawo do wpływania na życie szkoły poprzez działalność samorządową;
- prawo do uznania i zachowania tożsamości narodowej;

⁷ Dziennik Ustaw 1999, Nr 14, poz. 131; Dziennik Ustaw 2001, Nr 61, poz. 624; M. Holzer, *Prawa dziecka w szkole*. [W:] *Wokół praw dziecka*, cz. I, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, 1993, s. 22–23.

– prawo do swobody myśli oraz przekonań światopoglądowych i religijnych⁸.

Czym byłyby prawa ucznia bez obowiązków? Zatem obowiązki ucznia ujęte w Regulaminie Szkoły są następujące:

- zachowania się w każdej sytuacji w sposób godny młodego Polaka;
- wykorzystywania w pełni czasu przeznaczonego na naukę, rzetelnej pracy nad poszerzaniem swej wiedzy i umiejętności, systematycznego przygotowania się do zajęć szkolnych, uczestniczenia w wybranych przez siebie zajęciach pozaszkolnych lub wyrównawczych;
- postępowania zgodnego z dobrem szkolnej społeczności, dbania o honor i tradycję szkoły, współtworzenia jej autorytetu;
- godnego, kulturalnego zachowania się w szkole i poza nią, dbania o piękno mowy ojczystej;
- okazywania szacunku nauczycielom oraz innym pracownikom szkoły, podporządkowania się zaleceniom i zarządzeniom dyrektora szkoły, rady pedagogicznej, nauczycieli oraz ustaleniom rady samorządu klasowego lub szkolnego; (spory rozstrzyga się tylko na zasadach określonych w regulaminie szkoły);
- przestrzegania zasad współżycia społecznego, a szczególnie: okazywania szacunku dorosłym i kolegom; przeciwstawiania się przejawom brutalności i wulgarności; szanowania poglądów i przekonań innych ludzi; poszanowania wolności i godności osobistej drugiego człowieka; zachowywania w tajemnicy korespondencji i dyskusji w sprawach osobistych powierzonych w zaufaniu, chyba, że zaszкодziłoby to ogółowi lub życiu i zdrowiu powierzającego; naprawienia wyrządzonej przez siebie szkody;
- dbania o bezpieczeństwo i zdrowie własne oraz swoich kolegów; uczeń nie pali tytoniu, nie pije alkoholu, nie używa narkotyków i innych środków odurzających; jest czysty i schludny;
- troszczenia się o mienie szkoły i jej estetyczny wygląd, starania się o utrzymanie czystości i porządku na terenie szkoły⁹.

Za zasługi dla szkoły, rzetelną naukę, pracę społeczną, wzorową postawę, wybitne osiągnięcia, dzielność i odwagę, uczeń może otrzymać nagrodę. Jednak jest to ściśle ustalone w statucie szkoły. Rodzaje nagród oraz sposób ich przyznawania określa regulamin szkoły. Nagrodę przyznaje zazwyczaj dyrektor, samorząd uczniowski lub nauczyciel. Szczególnie wyróżniający się uczniowie otrzymują nagrody i wyróżnienia przyznawane przez jednostki administracji oświatowej oraz instytucje i organizacje według odrębnych zasad.

Spółeczność szkolna może ukarać ucznia za nieprzestrzeganie Regulaminu Szkoły:

⁸ *Prawa ucznia*, „Przyjaciel Dziecka”, 1994, nr 3–4, s. 12.

⁹ Dziennik Ustaw 1999, Nr 14, poz. 131; Dziennik Ustaw 2001, Nr 61, poz. 624; M. Holzer, *Prawa dziecka w szkole*. [W:] *Wokół praw dziecka*, cz. I, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, 1993, s. 22–23.

- upomnieniem przez wychowawcę klasy;
- upomnieniem lub naganą dyrektora szkoły;
- upomnieniem lub naganą dyrektora szkoły udzieloną publicznie wobec uczniów;
- zawieszeniem prawa do udziału w zajęciach pozalekcyjnych, do reprezentowania szkoły na zewnątrz, do korzystania z niektórych form opieki socjalnej;
- przeniesieniem do równoległej klasy w swojej szkole;
- przeniesieniem do innej szkoły;
- w sprawach ostatecznych usunięciem ze szkoły, jeżeli nie podlega obowiązkowi szkolnemu (uczniowie szkoły podstawowej i gimnazjum podlegają takiemu obowiązkowi)¹⁰.

Wykonanie kary może zostać zawieszona na czas próby (nie dłuższy niż pół roku), jeżeli uczeń uzyska poręczenie samorządu klasowego lub szkolnego, komitetu rodzicielskiego, rady pedagogicznej. Uczeń ma prawo do odwołania się od kary na zasadach określonych w regulaminie szkoły.

Dla szkoły dziecko jest uczniem, który ma obowiązek przestrzegać regulaminu szkoły i słuchać nauczycieli. Uczeń i nauczyciel nie mają równych praw, jest jednak faktem, że każdy z nich ma swoje prawa. Należy pamiętać o przestrzeganiu ich w codziennej szkolnej rzeczywistości oraz o tym, że prawa przysługują człowiekowi niezależnie od jego obowiązków i nie wolno go karać pozbawianiem ich. Dobra szkoła powinna zapewnić uczniowi jak największe bezpieczeństwo. Uczeń powinien czuć się bezpiecznie zarówno w szkole, jak w domu. Lekcje powinny być prowadzone w atmosferze sprzyjającej poszerzeniu wiedzy przez ucznia.

Tak naprawdę nie istnieje jeden spójny katalog praw ucznia, nie ma go w całości w żadnym akcie prawnym. Katalog praw można zebrać jedynie na podstawie praw dziecka, które mieszczą się w koncepcji praw człowieka. Bardzo ważna jest jednak pewna świadomość społeczna – a wydaje się, że w niej prawa ucznia w Polsce są nadal w praktyce nieobecne. Czasami bywają odsuwane na drugi plan.¹¹ Potwierdza się to w przeprowadzonych badaniach.

Zatem czy wszystkie prawa ucznia zawarte w Ramowym Statucie Szkoły są przestrzegane w rzeczywistości, czy są łamane? Odpowiedzi na to pytanie mają dostarczyć przedstawione w artykule wyniki przeprowadzonych badań.

Celem badań było zebranie informacji na temat przestrzegania praw ucznia. Zebrany materiał badawczy jest próbą odpowiedzi na pytanie dotyczące znajomości praw i obowiązków uczniów oraz przestrzegania tych praw w polskich szkołach. Problemami badawczymi są pytania:

¹⁰ Dziennik Ustaw 1999, Nr 14, poz. 131; Dziennik Ustaw 2001, Nr 61, poz. 624.

¹¹ E. Socha, *Prawa dziecka a prawa wychowanka we współczesnych internatach i bursach szkolnych*. [W:] Markowska-Gos E., Sommer H., Walc W. [red.], *Prawa Dziecka. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo PCEN w Rzeszowie, Instytut Pedagogiki UR, Rzeszów 2003, s. 172.

- Jaka jest znajomość wśród uczniów praw i obowiązków zawartych w Statucie Szkoły?
- W jaki sposób są one przestrzegane zarówno przez uczniów, jak i nauczycieli?

W celu uzyskania odpowiedzi na sformułowane pytania wykorzystano takie techniki badawcze, jak: obserwacja, wywiad, ankieta.

Pierwszą z technik zastosowanych w badaniach empirycznych była obserwacja, która jest najczęściej stosowaną techniką badań pedagogicznych. W moich badaniach obserwacja była techniką wspomagającą badanie ankietowe. Jej celem była weryfikacja materiału zebranego za pomocą ankiety.

Natomiast celem wywiadu było uzyskanie dodatkowych, aczkolwiek niezbędnych, informacji dotyczących poglądów, postaw, opinii badanych osób na temat respektowania praw ucznia w polskiej szkole.

Kolejną techniką był kwestionariusz ankiety. Jego zastosowanie pozwoliło na uzyskanie informacji dotyczących przestrzegania i znajomości praw ucznia we współczesnej szkole.

Badania przeprowadzono w 2005 roku, w dwóch etapach. Pierwszy etap to badania pilotażowe, których celem była weryfikacja narzędzi badawczych. Ponadto badania pilotażowe dały obraz badanego środowiska w głównych jego zarysach, ukazały strukturę społeczną badanej zbiorowości, układ stosunków społecznych, kierunki przeobrażeń oraz przebieg procesów, jakie w tej zbiorowości zachodzą. Kolejny etap to badania zasadnicze.

Miejszem badań były wybrane miasta Podkarpacia.

Badaną grupę stanowili losowo wybrani uczniowie szkół gimnazjalnych i średnich. Przebadano cztery klasy: pierwszą i trzecią klasę gimnazjum oraz drugą klasę liceum ogólnokształcącego i trzecią technikum mechanicznego w wybranych miastach Podkarpacia. Ogółem przebadano 115 uczniów.

Rozkład liczby badanych uczniów zawiera tabela nr 1.

RODZAJ SZKOŁY	N	%
Gimnazjum	57	49,56
Liceum Ogólnokształcące	30	26,09
Technikum Mechaniczne	28	24,35
Razem	115	100

Tab. 1: Liczba badanych uczniów a rodzaj szkoły

Źródło: wyniki badań własnych

Uczniowie, według uzyskanych wyników badań, znają dokładnie swoje prawa, czyli prawa ucznia 113 osób (98,26 %). W odpowiedzi na pytanie zawarte w kwestionariuszu ankiety: co dla Ciebie oznacza pojęcie prawa ucznia? – badani uczniowie udzielają następujących odpowiedzi: „coś, co szkoła powinna spełniać wobec uczniów”, „pewne normy, zasady postępowania wobec uczniów”, „pewny odgórnie przyjęty system zachowań

nauczycieli i uczniów”. Następnie zapytano: Jakie prawa mają, Twoim zdaniem, uczniowie w szkole? Wśród najczęściej wymienianych odpowiedzi badani wyliczyli prawo do: „zdobywania wiedzy, opieki ze strony wychowawcy, nauczycieli, sprawiedliwej i jawnej oceny, poszanowania własnej godności, jawnego wyrażania opinii, powiadamiania z wyprzedzeniem o planowanych terminach sprawdzianów”. Badani uważają, że mają tylko prawa a zapominają o obowiązkach, jakie powinni spełniać jako uczniowie gimnazjum czy szkoły średniej, co potwierdza się w wypisanych wyżej odpowiedziach. Z pewnością łatwiej i wygodniej jest funkcjonować w społeczności szkolnej, mając tylko wyłącznie same prawa a obowiązki scedować na innych.

Badani uczniowie umieją jednak dokładnie zdefiniować prawa ucznia, a nawet precyzyjnie je wymienić:

- prawo do zdobywania wiedzy 111 uczniów (96,52%);
- prawo do wyrażania swobodnej opinii 109 uczniów (94,78%);
- prawo do swobodnej wypowiedzi i informacji 107 uczniów (93,04%);
- prawo do opieki ze strony wychowawcy i nauczycieli 99 uczniów (86,09%);
- prawo do jawnej i umotywowanej oceny 113 uczniów (98,26%);
- prawo do powiadamiania z wyprzedzeniem o planowanych terminach klasówek 114 uczniów (99,13%);
- prawo do prywatności 110 uczniów (95,65%);
- prawo do swobody myśli i sumienia 111 uczniów (96,52%);
- prawo do tożsamości 112 uczniów (97,39%);
- prawo do informacji 100 uczniów (86,96%).

Badani uczniowie nie wiedzą jednak, w jakich aktach normatywnych mogą je odnaleźć.

Zapytani, co to jest Statut Szkoły, nie umieją jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie.

Uważają, że najczęściej prawa ucznia łamane są w sytuacjach związanych z: wystawianiem ocen – uważa tak 73 osoby, co stanowi 63,48 % grupy badanych osób– wymieniają przy tym niesprawiedliwość 70 osób badanych (co stanowi 60,87%), niejawność 71 osób (61,74%); zbyt dużą liczbę prac kontrolnych - tak zwanych sprawdzianów wiadomości, klasówek 78 osób (67,83%); ogromną liczbę prac domowych z kilku przedmiotów naraz 64 osoby (55,65%); nieobiektywny stosunek nauczyciela do uczniów, a w szczególności tak zwane faworyzowanie innych 71 osób (61,74%).

Prawa ucznia są bardzo ważnym aspektem demokratycznego państwa - gdzie najważniejszą sprawą jest sprawa dziecka i jego edukacji. Spora grupa społeczności uczniowskiej uważa jednak, że prawa ucznia są łamane przez nauczycieli.

Wśród najczęściej wymienianych niedociągnięć w przestrzeganiu praw ucznia badane osoby wymieniły:

- problemy związane z wystawianiem ocen – 73 osoby (63,48 %) (nie-sprawiedliwe, niejawne);
- utajnianie przez nauczycieli ocen i uzasadnienia ocen, brak recenzji prac pisemnych - 59 osób (51,30 %);
- brak informacji o kryteriach ocen lub ich zbyt swobodne interpretowanie - 60 osób (52,17 %);
- łamanie przepisu o częstotliwości prac klasowych i sprawdzianów (dotyczy to najczęściej tego, aby jednego dnia nie było dwóch klasówek) – 78 osób (67,83 %);
- problemy związane z pracami domowymi, zbyt obszerne prace domowe i nagromadzenie prac z wielu przedmiotów, nieregularność sprawdzania prac domowych - bywa także, że w ogóle nie są sprawdzane – 64 osoby (55,65 %);
- nieterminowe sprawdzanie prac klasowych, referatów itp. - 47 osób (40,87 %);
- obrażanie, ośmieszanie, poniżanie godności ucznia na forum klasy – 38 osób (33,04 %);
- mściwość, złośliwość, brak wyrozumiałości - 40 osób (34,78 %),
- krzykliwość - 33 osoby (28,70 %);
- określanie uczniów niewłaściwymi słowami np. „niedołęgi”, „osły”, „barany” itp. - 42 osoby (36,52 %);
- zmienność w postępowaniu - 52 osoby (45,28 %);
- nieobiektywny stosunek nauczyciela do uczniów; faworyzowanie jednych a gnębienie innych uczniów – 71 osób (61,74 %);
- brak dyskrecji nauczyciela, pedagoga szkolnego w sprawach osobistych uczniów - 34 osoby (29,57 %);
- brak przyzwolenia na indywidualność stroju, fryzury czy makijażu - wygląd ucznia ma zasadniczy wpływ na oceny – 55 osób (47,83 %);
- brak przyzwolenia na wygłaszanie własnych poglądów, sądów, opinii; poglądy ucznia sprzeczne z myśleniem nauczyciela mają znaczący wpływ na ocenę, w myśl zasady „nigdy uczeń z nauczycielem nie wygra” - 67 osób (58,26 %);
- brak jednoznacznego systemu kar i nagród, stopniowanych i dostosowanych do określonej sytuacji – 43 osoby (37,39 %).

We współczesnej szkole brak jest indywidualnego podejścia nauczycieli do uczniów szczególnie w sferze opieki i wychowania. Nauczyciel wychowawca nie ma fizycznej możliwości potraktowania każdego swojego ucznia w sposób indywidualny, dostosowany bezpośrednio do potrzeb każdej jednostki społecznej. Klasy szkolne charakteryzują się dużą liczebnością (badane klasy liczyły prawie 30 osób), w związku z tym brak jest czasu na indywidualne rozmowy z uczniami. Brak pedagogów szkolnych, świetlic (z powodów czysto ekonomicznych) jest poważnym utrudnieniem dla prawidłowego funkcjonowania szkoły. W rzeczywistości dziećmi i młodzieżą trzeba się zająć w sposób konkretny zarówno w czasie zajęć lekcyjnych, jak

i poza nimi, kiedy dziecko przebywa jeszcze w szkole. Problemy uczniowie powinni rozwiązywać w szkole wspólnie ze swoim nauczycielem, wychowawcą, pedagogiem. Brak czasu, środków finansowych z pewnością nie będzie sprzymierzeńcem ucznia w przestrzeganiu Regulaminu Szkoły.

We współczesnej szkole wspomina się tylko o obowiązkach ucznia, natomiast o jego prawach nie mówi się najczęściej w ogóle. W badanych przeze mnie szkołach oczywiste prawa, które przysługują uczniom są bardzo często łamane. Wzrasta wtedy ze strony ucznia niechęć do szkoły, nieufność do nauczycieli, niewiara w okazywaną przez szkołę pomoc.¹² Brak jest wzajemnego porozumienia między nauczycielem a uczniem, wychowawcą – wychowankiem dotyczy to przede wszystkim problemów związanych z wystawianiem ocen, łamanie przepisu o częstotliwości prac klasowych i sprawdzianów, nieobiektywny stosunek nauczyciela do uczniów, tak zwane faworyzowanie niektórych uczniów. Współczesna szkoła powinna pamiętać, że każdemu człowiekowi przysługują prawa, również uczniom polskich szkół. Respektowanie praw i obowiązków ucznia powinno stać się nadrzędnym celem zarówno dla ucznia, jak i nauczyciela. Zadaniem szkoły jest przekazywanie wiedzy na temat praw i obowiązków ucznia. To nauczyciele, dyrekcja szkoły powinni stać na straży Regulaminu. Są oni odpowiedzialni za właściwą organizację procesu dydaktyczno - wychowawczego i przestrzeganie Regulaminu Szkoły, który zawiera prawa ucznia. Nie powinny one jednak istnieć tylko w teorii, ale przede wszystkim w praktyce szkolnej. Treść praw ucznia powinna być wyjaśniana. Uczniowie powinni wiedzieć, w jaki sposób mają realizować te prawa i jakie sankcje są przewidziane w sytuacji ich łamania.

Przytoczone wyżej wyniki badań potwierdzają, że najczęściej prawa ucznia są łamane w następujących sytuacjach związanych z:

- wystawianiem ocen (niesprawiedliwość, niejawność, surowość w ocenianiu);
- zbyt dużą liczbą prac kontrolnych - tak zwanych sprawdzianów wiadomości, klasówek;
- ogromną liczbą prac domowych z kilku przedmiotów naraz;
- nieobiektywnym stosunkiem nauczyciela do uczniów a w szczególności tak zwane faworyzowanie innych.

Aby prawa ucznia były dokładnie znane i przestrzegane we współczesnej szkole należy:

- zindywidualizować podejście nauczycieli do uczniów (powinno się to przejawiać przede wszystkim we wczesnej diagnozie ucznia ze strony nauczycieli);
- traktować pracę wychowawczą w sposób praktyczny, a nie tylko formalny, często sprowadzający się tylko do właściwie prowadzonej dokumentacji szkolnej;

¹² *Przestrzeganie praw ucznia w szkołach województwa częstochowskiego.* [W:] J. Bińczycka [red.] *Prawa Dziecka – deklaracje i rzeczywistość*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1993, s. 244.

- wypracować metody docierania oraz wpływania na różnego rodzaju grupy nieformalne;
- nie ograniczać pracy dydaktycznej i wychowawczej tylko do terenu szkoły;
- poszerzyć pracę wychowawczą z rodziną;
- wypracować metody aktywizujące a ograniczać podające;
- na lekcjach wychowawczych omawiać i szczegółowo wyjaśniać szczególnie pod względem praktycznym Statut i Regulamin Szkoły z uwzględnieniem praw i obowiązków ucznia¹³.

Przeprowadzone badania dają niezbędne wskazówki w zakresie przestrzegania praw i obowiązków ucznia, w procesie edukacji młodego pokolenia, ale należy je w dalszym ciągu kontynuować i poszukiwać nowych rozwiązań w tym zakresie.

Bibliografia

- Bach-Olasik T., *Prawa dziecka – prawa ucznia*, „Nowa Szkoła” 1994, nr 3, s. 156–162.
- Gęsicki J. (1992), *Prawa dziecka w szkole*. [W:] Czyż E., [red.], *Dziecko i jego prawa. Komitet Ochrony Praw Dziecka*, Warszawa.
- Holzer M. (1993), *Prawa dziecka w szkole*. [W:] *Wokół praw dziecka, cz. I*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
- Marzec D. (1993), *Przestrzeganie praw ucznia w szkołach województwa częstochowskiego*. [W:] Bińczycka J. [red.] *Prawa Dziecka – deklaracje i rzeczywistość*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Prawa ucznia*, „Przyjaciel Dziecka” 1994, nr 3–4, s. 12.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie ramowego statutu publicznej sześcioletniej szkoły podstawowej i publicznego gimnazjum z dnia 15 luty 1999 r. [w:] Dz. U. 1999, Nr 14, poz. 131.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych [w:] Dz. U. 2004, Nr 199, poz. 2046.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół z dnia 21 maja 2001 r. [w:] Dz. U. 2001 Nr 61, poz. 624.
- Ustawa o Systemie Oświaty z 1991 r. [w:] Dz. U. 1996, Nr 67, poz. 329; Dz. U. 2004, Nr 256, poz. 2572.
- Socha E. (2003), *Prawa dziecka a prawa wychowanka we współczesnych internatach i bursach szkolnych*, [w:] Markowska-Gos E., Sommer H., Walc W. [red.], *Prawa Dziecka. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo PCEN w Rzeszowie, Instytut Pedagogiki UR, Rzeszów.

¹³ Tamże, s. 243.